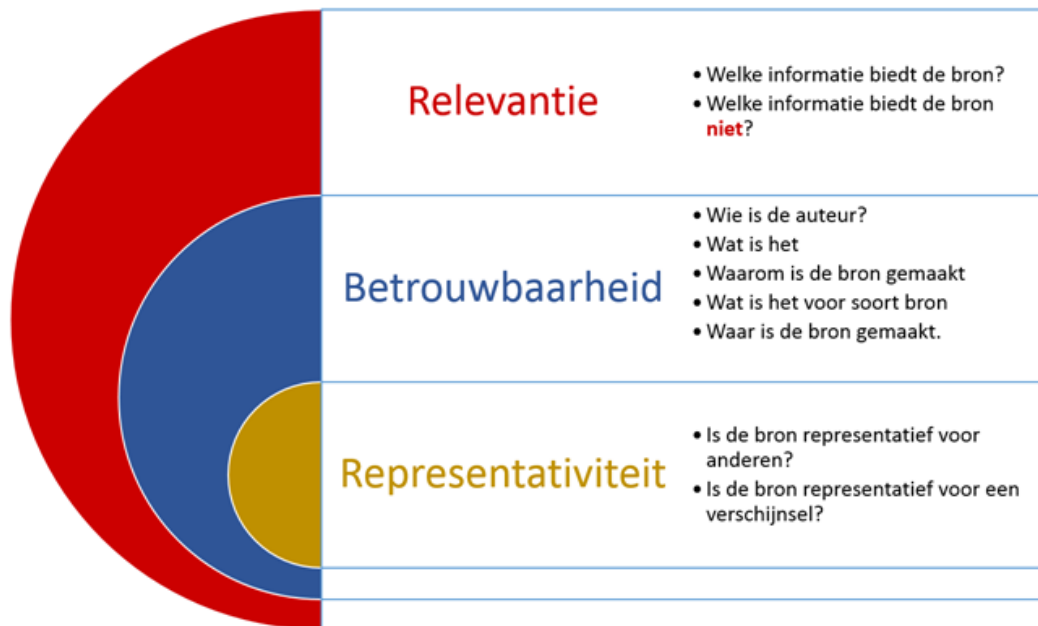


Redeneren over en met bronnen

Leerjaar/sector
Alle klassen
Context
<p>Voor historisch onderzoek zijn bronnen, primaire en secundaire, onmisbaar. Sterker nog, bronnen vormen het belangrijkste gereedschap voor de historicus. Het lezen en interpreteren van historische bronnen is echter niet eenvoudig. Je moet namelijk niet alleen met bronnen kunnen redeneren, maar ook over bronnen.</p> <p>Toch werd er in onderwijsland nog wel eens smalend gesproken over trucjes met bronnen, als het ging over het werken met bronnen. Men zag het dan als een soort l'art pour l'art, als een doel in plaats van als een middel. Maar kunnen werken met historische bronnen is een belangrijke vaardigheid om historisch te kunnen denken en redeneren. En altijd heeft dat denken natuurlijk betrekking op historische inhoud. Anders wordt het inderdaad een leeg trucje, bijvoorbeeld als een leerling standaard als antwoord op welke vraag over de betrouwbaarheid van bronnen dan ook maar kan antwoorden: De bron is niet betrouwbaar want de auteur ervan was niet bij de gebeurtenis aanwezig of de bron is pas veel later geschreven.</p> <p>Bij redeneren over en met historische bronnen moeten leerlingen informatie uit een of meer bronnen gebruiken om een antwoord te geven op een historische vraag, om een conclusie te kunnen onderbouwen of om een uitspraak of stelling te kunnen onderbouwen. Werken met bronnen zet de leerlingen aan tot kritisch denken, tot historisch oordelen over en/of reflectie op historische gebeurtenissen.</p> <p>Bij elk bronnenonderzoek gaat het om de relevantie, de betrouwbaarheid en de representativiteit van de gevonden informatie en moet onderscheid gemaakt worden tussen redeneren over en met bronnen.</p>



Leerdoelen

Leerdoelen op lange termijn:

Je kunt:

- informatie uit een of meer bronnen gebruiken om een antwoord te geven op een historische vraag, om een conclusie te onderbouwen of om een uitspraak of stelling te onderbouwen;
- beoordelen of een bron bruikbare informatie biedt voor het beantwoorden van de vraag;
- beoordelen in hoeverre de bron betrouwbaar is in relatie tot de vraag;
- beoordelen of de bron representatief is voor een groep mensen of bepaalde gebeurtenissen.

Succescriteria

Je kunt

- de criteria die genoemd worden in bijlage 1 toepassen bij het beoordelen van de bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit van bronnen voor het beantwoorden van een historische vraag.

Leerdoel voor deze les

Je kunt:

- informatie uit een bron gebruiken om een antwoord te geven op een historische vraag over het Marshallplan;
- beoordelen of de bron bruikbare informatie biedt voor het beantwoorden van de vraag;
- beoordelen in hoeverre de bron betrouwbaar is in relatie tot de vraag.

Succescriteria

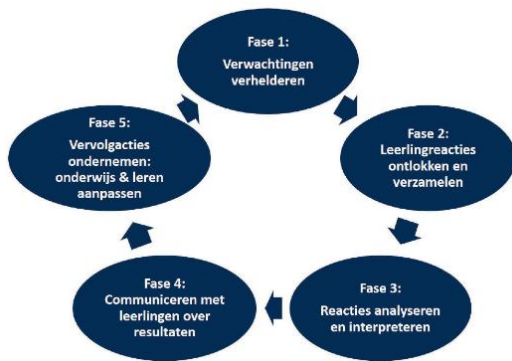
Je kunt

- de criteria die genoemd worden in bijlage 1 toepassen bij het beoordelen van de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van de bron voor het beantwoorden van de vraag over het Marshallplan.

Aantal lessen

Een of twee lessen

Fase(n) van de FE-cyclus



Deze opdracht heeft betrekking op het analyseren van spotprenten. De leerlingen leren aan de hand van een voorbeeld hoe zij spotprenten moeten analyseren.

Tijdens deze les komen alle fasen van de FE-cyclus aan bod.

Materialen/hulpmiddelen

- Voorbeeldopdracht en werkopdracht
- Bijlage 1

Vorbereiding

- Kopieer de opdracht en de bijlage in leerlingenaantallen.

Lesopzet globaal

- De leraar laat leerlingen aan de hand van een voorbeeld zien hoe je een opdracht aanpakt waarin zij een antwoord moeten geven op een historische vraag gebruikmakend van een of meer bronnen en daarbij rekening houdend met bruikbaarheid en betrouwbaarheid.
- Alternatief is om in een klassengesprek met de leerlingen criteria bedenken voor het beantwoorden van een historische vraag, waarbij zij rekening moeten houden met bruikbaarheid en betrouwbaarheid.
- De leraar deel opdracht en bijlage uit waarna de leerlingen met de opdracht aan de slag gaan.

- De leerlingen beoordelen het resultaat van de opdracht van een medeleerling aan de hand van het antwoordmodel (bijlage 4) en bijlage 1.

Lesopzet gedetailleerd

Fase 1

De leraar laat leerlingen aan de hand van een voorbeeld zien hoe je een opdracht aanpakt waarin zij een antwoord moeten geven op een historische vraag gebruikmakend van een of meer bronnen en daarbij rekening houdend met bruikbaarheid en betrouwbaarheid.

Alternatief is om in een klassengesprek met de leerlingen criteria bedenken voor het beantwoorden van een historische vraag, waarbij zij rekening moeten houden met bruikbaarheid en betrouwbaarheid

Fase 2

Leerlingen maken de opdracht van bijlage 2. Gevorderde leerlingen maken opdracht 1a, beginners opdracht 1b.

Fase 3 en 4

De leerlingen beoordelen het resultaat van de opdracht van een medeleerling aan de hand van het antwoordmodel (bijlage 4) en bijlage 1.

Fase 5

De leraar bespreekt de opdracht klassikaal na, waarbij het ingaat op de ervaren problemen en vervolgens tips geeft voor het vervolg (zie ook bijlage 3).

Om het internaliseren van de werkwijze te bevorderen is het belangrijk bij de nabespreking in te gaan op de gevolgde procedure.

Reflectie op de aanpak

- Het is belangrijk na te gaan of leerlingen het onderscheid tussen culturele (religieuze), sociale, politieke of economische gevolgen, tussen gevolgen op korte en lange termijn, belangrijke en minder belangrijke gevolgen (waar meet je dat aan af) en bedoelde en onbedoelde gevolgen kennen.
- Het is zinvol om leerlingen er op te wijzen dat bij een aantal vragen meerdere antwoorden goed zijn, afhankelijk van de argumentatie.

Tips voor gebruikers

Maak het nut/de relevantie van elke leeractiviteit duidelijk in het licht van leren en eigenaarschap.

Naam auteur

Albert van der Kaap, voormalig leraar geschiedenis en leerplanontwikkelaar.

Bijlage 1 Redeneren over en met bronnen

1. Bruikbaarheid van bronnen

Bij elke opdracht met bron moet je je de vraag stellen of de bron relevante informatie biedt voor het beantwoorden van de historische vraag, met andere woorden, je moeten je afvragen in hoeverre de bron bruikbaar is.

Tijdens een historisch onderzoek kom je een bron tegen en je vraagt je af of deze bron bruikbaar is voor je onderzoek. Hoe vind je een antwoord op die vraag?

1. Het antwoord is in de eerste plaats afhankelijk van wat je precies onderzoekt, met andere woorden, wat is precies je onderzoeksvraag?
2. Vervolgens kijk je welke informatie de bron bevat. Geeft de bron informatie over alle aspecten of over al je vragen of slechts over een of enkele aspecten of voor het beantwoorden van één vraag of een deel van een vraag?
3. Vraag je af in hoeverre de informatie in de bron betrouwbaar is in relatie tot je vraag. Bedenk dat een bron voor de ene vraag soms wel betrouwbare informatie levert, maar voor een andere vraag niet.
4. Ook is het belangrijk je af te vragen over welke aspecten of voor welke (deel)vragen de bron geen informatie geeft.

2. Redeneren over bronnen

Bij ieder gebruik van een bron moet je nagaan in hoeverre deze bruikbare, betrouwbare en, waar van belang, representatieve informatie biedt voor het beantwoorden van een historische vraag. Je kunt bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit van een bron dus nooit beoordelen zonder een vraag. Een bron kan voor de ene vraag bruikbaar en betrouwbaar zijn, maar voor een andere vraag niet.

Relevantie

Je moet nagaan welke informatie de bron biedt voor het onderzoek biedt, maar ook, en dat is vaak veel lastiger, welke informatie de bron niet biedt. Het antwoord op de laatste vraag leidt ertoe dat je op zoek gaat naar bronnen die de benodigde, maar ontbrekende, informatie bieden.

Betrouwbaarheid

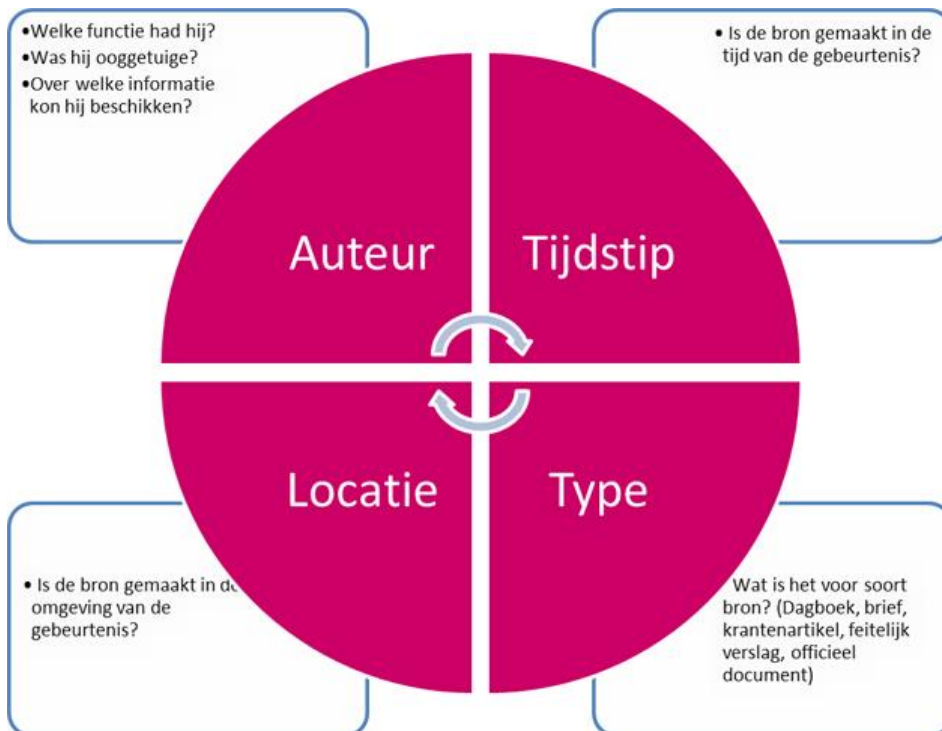
Om de betrouwbaarheid van de informatie vast te stellen moet je antwoord geven op een aantal vragen en voor iedere vraag afzonderlijk bepalen of het antwoord van belang is voor de betrouwbaarheid van de informatie voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Lang niet altijd kun je overigens een antwoord op alle vragen vinden en ook dan moet je beoordelen in hoeverre dat van belang is.

- Wie heeft de bron gemaakt?
- Wat is het perspectief/belang van de maker van de bron?

- Waarom is de bron gemaakt?
- Wat is het voor soort bron?
- Waar is de bron gemaakt?

Representativiteit

Hoewel zeker niet eenvoudig is het soms wel van belang na te gaan in hoeverre de bron representatief is voor iets of iemand.



Bij redeneren over bronnen stel je allerlei vragen over de bron, Hoewel je altijd moet proberen een antwoord op al deze vragen te vinden, zul je merken dat dit niet altijd mogelijk. Ook moet je je telkens afvragen in hoeverre het antwoord op deze vragen van belang is voor het beantwoorden van jouw vraag of vragen.

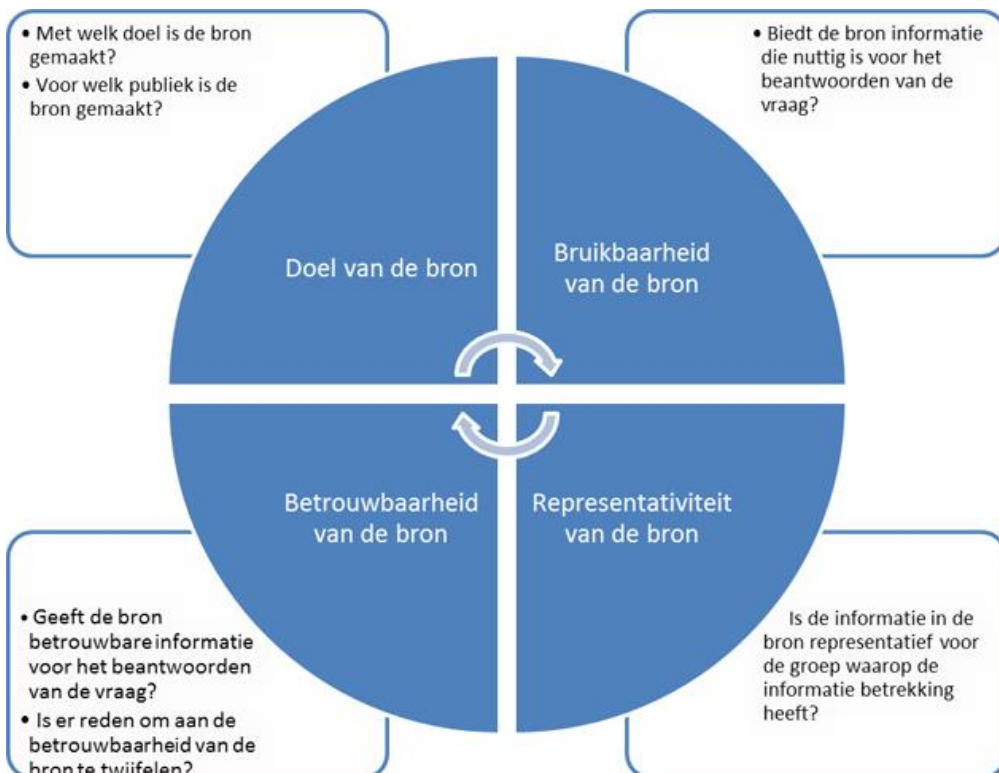
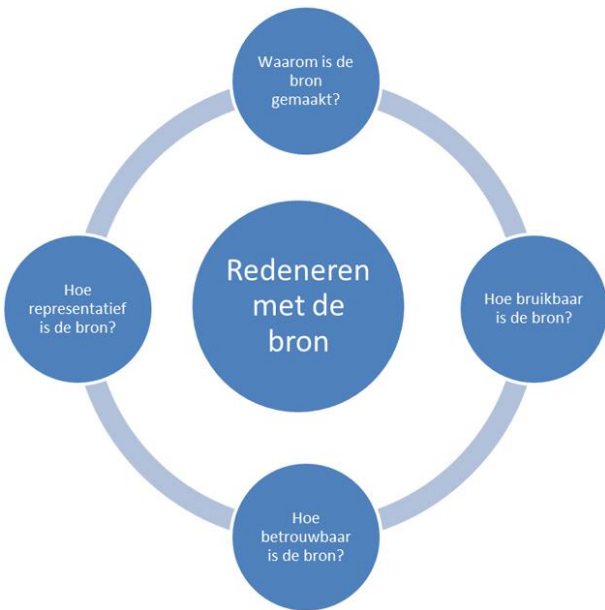
1. Wie is de auteur van de bron? Welke functie had hij of welke rol speelde hij?
2. Was de auteur ooggetuige van de gebeurtenis waarover hij schrijft?
3. Over welke informatie kon de auteur beschikken?
4. Wanneer is de bron gemaakt? Is de bron gemaakt ten tijde van de gebeurtenis of pas (veel) later?
5. Waar is de bron gemaakt? Is de bron gemaakt in de directe omgeving van de gebeurtenis?
6. Wat is het voor soort bron? Een dagboek, brief, krantenartikel, feitelijk verslag, propagandamateriaal of een officieel document.

Invulschema

Bruikbaarheid	Biedt de bron bruikbare informatie voor het beantwoorden van de vraag?		
Betrouwbaarheid	1. Wie is de auteur?	Welke functie had deze persoon of welke rol speelde hij?	
		Was hij ooggetuige van de gebeurtenis waarover hij schrijft?	
		Over welke informatie kon hij beschikken?	
	2. Wanneer is de bron gemaakt?	Is de bron gemaakt ten tijde van de gebeurtenis of pas (veel) later?	
	3. Waar is de bron gemaakt?	Is de bron gemaakt in de directe omgeving van de gebeurtenis of elders?	
4. Wat is het voor soort bron?	Gaat het om een dagboek, een brief, een krantenartikel, feitelijk verslag, propagandamateriaal of een officieel document? Wat heeft dit voor gevolgen voor de betrouwbaarheid van de bron?		
Representativiteit	Is de bron representatief voor een persoon of gebeurtenis?		

3. Redeneren met bronnen

Pas als de vragen naar relevantie, betrouwbaarheid en representativiteit beantwoord zijn kun je gaan redeneren **met** de informatie uit de bron. Dus een antwoord geven op de historische vraag, een conclusie trekken of een stelling onderbouwen of juist ontkrachten. Hierbij moet je zowel verwijzen naar onderdelen van de bron, als een oordeel geven over de betrouwbaarheid en representativiteit ervan.



Als je de vragen over de bron hebt proberen te beantwoorden, ga je onderzoeken welke informatie de bron biedt en, wat soms minstens zo belangrijk is, welke informatie ontbreekt. Is dat omdat de maker van de bron niet over meer informatie beschikte of heeft hij of zij misschien bewust bepaalde informatie weggelaten? Heel belangrijk is ook de vraag of je reden hebt om te twijfelen aan de betrouwbaarheid van de bron. Heeft de auteur bijvoorbeeld redenen om de zaken anders voor te stellen dan ze in werkelijkheid waren?

1. Doel van de bron. Met welk doel is de bron gemaakt (om te informeren, om te overtuigen of is er sprake van propaganda? Voor welk publiek is de bron gemaakt?
2. Bruikbaarheid van de bron. Voor welke vraag of onderdeel van een vraag biedt de bron informatie?
3. Betrouwbaarheid van de bron. Is er reden om aan de betrouwbaarheid van de bron te twijfelen. Heeft de auteur bijvoorbeeld redenen om de zaken anders voor te stellen dan ze in werkelijkheid waren?
4. Representativiteit van de bron. Is de informatie in de bron representatief voor de hele groep waarop de informatie betrekking heeft?

Invulschema

1. Doel van de bron.	Met welk doel is de bron gemaakt (om te informeren, om te overtuigen of is er sprake van propaganda? Voor welk publiek is de bron gemaakt?	
2. Bruikbaarheid van de bron.	Voor welke vraag of onderdeel van een vraag biedt de bron informatie?	
3. Betrouwbaarheid van de bron.	Is er reden om aan de betrouwbaarheid van de bron te twijfelen. Heeft de auteur bijvoorbeeld redenen om de zaken anders voor te stellen dan ze in werkelijkheid waren?	
4. Representativiteit van de bron.	Is de informatie in de bron representatief voor de hele groep waarop de informatie betrekking heeft?	

Bijlage 2: Opdracht Marshallplan

Opdracht 1a

Alle hierboven beschreven aspecten van het analyseren van een bron komen aan de orde in een opdracht bij een bron over het Marshallplan:

Bron

Uit een boek van een Sovjethistoricus in 1968:

‘Het Marshallplan van 1947 leidde tot een teruggang in de handel van de SU. De VS hoopten dat het plan zou leiden tot verdeeldheid onder de communistische staten en dat deze staten onder Amerikaanse invloed zouden komen. Het was ook duidelijk dat veel van het Marshallplan bedoeld was om de militaire macht van West-Duitsland te doen herleven.’¹

Opdracht

Hoe waardevol is deze bron om meer te weten te komen over het Marshallplan? (Hoe waardevol is deze bron voor onderzoek naar het Marshallplan?)

Opdracht 1b: Toeleidingsopdracht

Bron

Uit een boek van een Sovjethistoricus in 1968:

‘Het Marshallplan van 1947 leidde tot een teruggang in de handel van de SU. De VS hoopten dat het plan zou leiden tot verdeeldheid onder de communistische staten en dat deze staten onder Amerikaanse invloed zouden komen. Het was ook duidelijk dat veel van het Marshallplan bedoeld was om de militaire macht van West-Duitsland te doen herleven.’

Opdracht

Hoe waardevol is deze bron om meer te weten te komen over het Marshallplan? (Hoe waardevol is deze bron voor onderzoek naar het Marshallplan?)

Doe het zo:

1. Wat kun je, gegeven de onderzoeksvraag, zeggen over de betrouwbaarheid van deze bron (bijvoorbeeld met betrekking tot oorzaken/motieven en gevolgen)?
2. Wat kun je, gegeven de onderzoeksvraag, zeggen over de representativiteit van deze bron?

¹ Deze opdracht is afkomstig van

<http://www.geschiedenisindeklas.com/download.php?file=cGRmL2xlc21hdGVyaWFhbc9vZWYuYW50LnZyYWcuLnBkZg>

3. Over welke aspecten van het Marshallplan geeft deze bron wel informatie en over welke aspecten niet? Vul het schema hieronder in.

	ja	nee	toelichting
Gevolgen van het Marshallplan voor de S.U.			
Gevolgen van het Marshallplan voor de V.S.			
Verwachtingen van de VS met betrekking tot de gevolgen van het Marshallplan			
Opvattingen van een geschiedschrijver in de V.S. over het Marshallplan			
Opvattingen van een geschiedschrijver in de S.U. over het Marshallplan			
Opvattingen van Sovjet politici over het Marshallplan			
De inhoud van het Marshallplan			

Bijlage 3 Antwoordmodel voor docenten

In hun antwoord moeten leerlingen zowel redeneren **over** de bron als **met** de bron.

Redeneren over de bron

- De leerling moet opmerken dat de bron het standpunt weergeeft van een Sovjethistoricus en zich er rekenschap van geven dat een Amerikaanse (westerse) historicus een andere visie kan hebben (betrouwbaarheid)
- De bron is geschreven in 1968, bijna twintig jaar na dato. De visie kan door de afstand in tijd gekleurd zijn (betrouwbaarheid)
- De leerling moet zich ervan bewust zijn dat het hier gaat om de mening van één persoon en zich afvragen in hoeverre zijn mening die van andere Sovjet-historici of van de Russische regering is (representativiteit)

Redeneren met bron

- De bron geeft informatie over één gevolg van het Marshallplan volgens een Sovjethistoricus. De leerling moet zich ervan bewust zijn dat er meer gevolgen kunnen zijn en dat Amerikanen andere gevolgen kunnen noemen.
- De bron geeft informatie over twee motieven van de VS, althans volgens een Sovjethistoricus. De leerling moet zich ervan bewust zijn dat Amerikaanse/westerse historici mogelijk andere motieven zullen noemen.
- De leerlingen moeten zich er rekenschap van geven waardoor deze verschillende visies worden beïnvloed.
- De leerling moet zich ervan bewust zijn dat de bron geeft informatie over mogelijke motieven voor en gevolgen van het Marshallplan, maar geen informatie over de inhoud van het Marshallplan.
- De leerling moet zich ervan bewust zijn dat de bron geen informatie geeft over de Amerikaanse visie op het Marshallplan.

Mogelijke beoordelingsmodellen

Niveau	Omschrijving
1. Prestructureel	De leerling noemt een enkel element, maar geeft er geen blijk van begrijpen wat er van hem wordt verwacht.
2. Unistruktuur	De leerling gaat alleen in op elementen uit de bron zelf, maar koppelt deze niet aan relevantie, betrouwbaarheid en representativiteit.
3. Multistruktuur	De leerling gaat in op elementen uit de bron zelf en koppelt deze aan relevantie, betrouwbaarheid en representativiteit.
4. Relationeel	De leerling gaat in op elementen uit de bron zelf, koppelt deze aan relevantie, betrouwbaarheid en representativiteit en geeft er blijk van oog te hebben voor relevante informatie die de bron niet bevat.
5. Transferabel	De leerling gaat in op elementen uit de bron zelf, koppelt deze aan relevantie, betrouwbaarheid en representativiteit en geeft er blijk van

	oog te hebben voor relevante informatie die de bron niet bevat. Hij plaatst zijn redenering in het bredere kader van de Koude Oorlog.
--	---

Beoordelingsformulier				
		Descriptor		Score
niveau 1	a	Het Marshallplan leidde tot een teruggang in de handel van de S.U.	1	1-4
	b	De bedoeling van de V.S. was om verdeeldheid te stichten onder de communistische staten	1	
	c	De bedoeling van de V.S. was om de communistische staten onder Amerikaanse invloed te brengen	1	
	d	De bedoeling van de V.S. was om de militaire macht van West-Duitsland te doen herleven.	1	
niveau 2	a	De bron is waardevol omdat hij informatie geeft over de visie van de S.U. op het Marshallplan.	1	5-8
	b	De bron is minder waardevol/eenzijdig omdat deze alleen informatie geeft vanuit Russisch perspectief	1	
	c	De bron is mogelijk niet representatief voor het Russische standpunt omdat het slechts gaat om de visie van één Sovjethistoricus op het Marshallplan.	1	
	d	De bron is minder waardevol/betrouwbaar omdat hij stamt uit 1968.	1	
niveau 3	a	De bron is minder waardevol omdat hij geen informatie geeft over het Marshallplan vanuit Amerikaans perspectief	1	9-11
	b	De bron is minder waardevol omdat hij geen informatie geeft over de inhoud van het Marshallplan	1	
	c	Hoe waardevol de bron is hangt af van de historische vraag die je met betrekking tot het Marshallplan wilt beantwoorden.	1	

Bijlage 4 Antwoordmodel voor de leerlingen

Beoordelingsformulier				
		Descriptoren		Score
niveau 1	a	Het Marshallplan leidde tot een teruggang in de handel van de S.U.	1	1-4
	b	De bedoeling van de V.S. was om verdeeldheid te stichten onder de communistische staten	1	
	c	De bedoeling van de V.S. was om de communistische staten onder Amerikaanse invloed te brengen	1	
	d	De bedoeling van de V.S. was om de militaire macht van West-Duitsland te doen herleven.	1	
niveau 2	a	De bron is waardevol omdat hij informatie geeft over de visie van de S.U. op het Marshallplan.	1	5-8
	b	De bron is minder waardevol/eenzijdig omdat deze alleen informatie geeft vanuit Russisch perspectief	1	
	c	De bron is mogelijk niet representatief voor het Russische standpunt omdat het slechts gaat om de visie van één Sovjethistoricus op het Marshallplan.	1	
	d	De bron is minder waardevol/betrouwbaar omdat hij stamt uit 1968.	1	
niveau 3	a	De bron is minder waardevol omdat hij geen informatie geeft over het Marshallplan vanuit Amerikaans perspectief	1	9-11
	b	De bron is minder waardevol omdat hij geen informatie geeft over de inhoud van het Marshallplan	1	
	c	Hoe waardevol de bron is hangt af van de historische vraag die je met betrekking tot het Marshallplan wilt beantwoorden.	1	